

เกษตรกร และ อบต. ใน ต. แม่โป่ง อ. ดอยสะเก็ด: ความคาดหวัง และสิ่งที่ได้, แรงงานภาคเกษตร และการมีส่วนร่วมในประเพณี

สุนทร บุรณะวิริยะกุล • อรรถชัย จินตะเวช และ พันธุ์ทิพย์ นนทรี

บทนำ

ตำบลแม่โป่ง อ. ดอยสะเก็ด ประกอบด้วยสิบหมู่บ้าน หมู่บ้านที่มีพื้นที่ราบจำนวนมากที่เหมาะสมกับการปลูกข้าวจะพบที่หมู่บ้านป่าไผ่ (หมู่ 2) บ้านแม่โป่งหลวง (หมู่ 4) บ้านพระนอนแม่โป่ง (หมู่ 5) และ บ้านป่าไผ่แดง (หมู่ 9) ส่วนหมู่บ้านที่มีพื้นที่ราบค่อนข้างน้อย คือหมู่บ้านห้วยอ่าง (หมู่ 6) บ้านห้วยฮ่องไคร้ (หมู่ 8) และหมู่บ้านห้วยบ่อทอง (หมู่ 10) นอกเหนือไปจากข้าวนาปี พืชล้มลุกหลังข้าวที่เป็นพืชหลัก คือหอมแดงกระเทียม และ ถั่วลิสง โดยปริมาณที่ปลูกขึ้นอยู่กับ การคาดการณ์ ว่าราคาของหอมแดง และกระเทียมจะดีหรือไม่ ซึ่งพืชทั้งสองเป็นพืชที่สามารถทำเงินให้เกษตรกรอย่างมาก ในปีที่ดีราคาดี หรือไม่ดีทำให้ขาดทุนอย่างมากได้เช่นกัน การเลือกปลูกข้าวและพืชล้มลุกอื่นๆของแต่ละหมู่บ้านเป็นผลของ การปรับตัวมานาน ข้าวเป็นพืชที่เกือบทุกครอบครัวที่เกษตรกรจะต้องปลูก แต่พืชอื่นๆอาจเปลี่ยนได้ เช่นเดียวกับวิธี การการทำเกษตรที่หลากหลายในระบบพืชต่างๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละหมู่บ้านของตำบลแม่โป่ง วิธีการของพืชที่หนึ่งอาจมี ความเกี่ยวข้องกันกับพืชที่สอง โดยเฉพาะการเกี่ยวข้าวต้องใช้คนเกี่ยวเท่านั้นถ้าจะใช้ฟางสำหรับปลูกกระเทียมและ หอมแดง หรือเอาไปเลี้ยงสัตว์ รวมกับความเชื่อที่ว่าการใช้เครื่องจักรใหญ่ทำให้ดินเสีย วิธีการหรือความเชื่อเหล่านี้จะ เปลี่ยนหรือไม่ถ้ามีการเปลี่ยนระบบการปลูกพืชใหม่ หรือมีเทคโนโลยีใหม่

อบต.. เป็นองค์กรที่ค่อนข้างใหม่ที่ถูกจัดตั้งขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาและช่วยเหลือคนในชุมชน ถือเป็นหน่วยงานที่เล็ก สุดที่มีอำนาจและงบประมาณเพื่อใช้ในการพัฒนา คนในท้องถิ่นคาดหวังอะไรจาก อบต. และ อบต. ได้ทำอะไรไปบ้าง วิธี การทางศาสนาในวันสำคัญทางศาสนา และในประเพณีต่างๆเป็นวัฒนธรรมและความเชื่อของคนไทยที่คนรุ่นเก่ายังคง ปฏิบัติกันอยู่ และเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นที่รวมของน้ำใจและความสามัคคีในชุมชน สิ่งนี้มีส่วนช่วยการสร้างความเข้มแข็ง พอใหม่ในการพัฒนาชุมชน

วัตถุประสงค์ของการเก็บข้อมูลชุดนี้ก็เพื่อศึกษา 1). ผลสำเร็จของ อบต. ในสายตาของคนในชุมชนตำบลแม่โป่ง 2). การใช้แรงงานในการเกษตร และเวลาว่างหลังเพาะปลูก หรือเก็บเกี่ยว และความคิดบางประการในการเปลี่ยนแปลงในการ ทำเกษตร 3). ความสามัคคีกับการมีส่วนร่วมกิจกรรมในหมู่บ้าน

การเก็บข้อมูล

การศึกษานี้ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ อบต. ไม่ได้ถามว่าอยากมี อบต. หรือไม่ หรือรายละเอียด เกี่ยวกับการ บริหารของ อบต. แต่ได้ถามถึงการคาดหวัง และ สิ่งที่ได้รับจาก อบต. การสำรวจตั้งใจจะสอบถามปัญหาบางประการที่ เกี่ยวกับการเกษตรและความเห็นของเกษตรกร และด้วยเหตุผลของเวลาที่จำกัด ดังนั้นจะมีเพียงห้าหมู่บ้านที่ไปสำรวจ คือ หมู่บ้าน 2, 3, 5 และ 9 ของตำบลแม่โป่ง อำเภอดอยสะเก็ด ซึ่งมีพื้นที่ราบลุ่มที่สำคัญและเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่สำหรับปลูกพืช ไร่ และพืชผัก และหมู่สุดท้ายคือหมู่ 1 ซึ่งมีการเกษตรน้อยกว่าสี่หมู่บ้านที่กล่าวมา บางส่วนของคำถามการมีส่วนร่วมใน กิจกรรมในหมู่บ้าน และผลกระทบของ การมี อบต. ที่คนในหมู่บ้านได้รับ ในการสำรวจได้จ้างคนในหมู่บ้านที่มีความรู้ ระดับปริญญาตรี อย่างไรก็ตามยังมีคำถามบางประเด็นที่เกี่ยวข้องกันกับคำถามที่ถามแต่ไม่ได้ถาม ทำให้ไม่มีเหตุผลมา อธิบายสิ่งที่ตัวเกษตรกรตอบไป ตัวอย่างทั้งหมดมี 95 รายเป็นเกษตรกรโดยประมาณ 93% (แบบสำรวจอยู่ในภาคผนวก)

ผลการวิเคราะห์

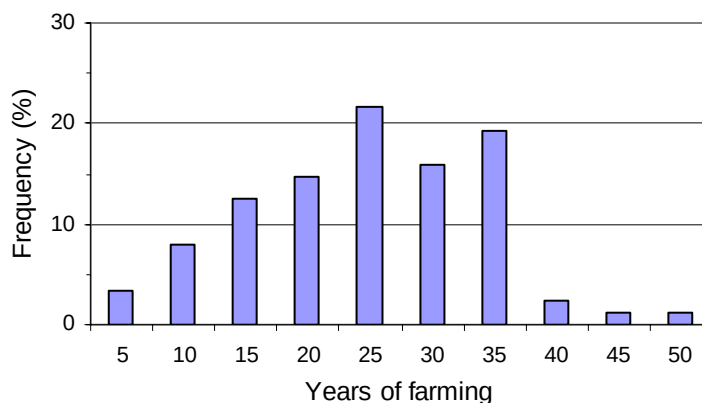
อบต. กับเกษตรกร และชุมชน: อบต. เป็นหน่วยงานของรัฐที่ใกล้ชิดประชาชนมากที่สุด ซึ่งน่าจะเป็นความหวังของประชาชน โดยเฉพาะในพื้นที่ห่างไกลจากตัวเมือง ถึงแม้ว่าประชาชนส่วนใหญ่จะไม่ทราบชัดเจนว่า อบต. มีหน้าที่อะไรบ้าง และสามารถทำอะไรอย่างที่ว่าชาวบ้านต้องการหรือไม่ แต่ทุกคนก็คงคิดว่า การมี อบต. น่าจะทำให้หมู่บ้านของตนเองมีการพัฒนาขึ้นพื้นฐานที่ดีขึ้น จากการสำรวจถามว่าพวกเขาคาดหวังอะไรบ้าง มีประชาชน 51% คาดหวังโดยรวมว่า อบต. จะช่วยพัฒนาหมู่บ้าน 13% ไม่คาดหวังอะไร คำตอบอื่นๆจะบ่งเฉพาะเรื่อง เช่นสร้างถนน ประปา (8.8%) และมีไม่น้อยที่เกษตรกรบ่งถึงความหวังที่อยากได้รับความช่วยเหลือทางเกษตร (16.5%) ซึ่งรวมไปถึงแจกปุ๋ยและสารเคมี และยังต้องการความช่วยเหลืออื่นๆ เช่นด้านเงินทุน ภายหลังจากมี อบต. ได้ 5-6 ปี ผลงานของ อบต. ที่ชาวบ้านเห็นชัดคือ ทำถนนและสะพาน (44%) รางระบายน้ำ (19%) ประปาและไฟฟ้า (14.6%) สำหรับทางเกษตรมีการช่วยเหลือน้อยมากโดยจะเป็นแค่การแจกปุ๋ยชีวภาพ และสารกำจัดศัตรูพืช ซึ่งก็ไม่มีที่รายที่ได้รับโดย อบต. อาจจะทำอย่างไม่มีเจ้าหน้าที่ทางเกษตร ฟังดูแล้วก็มีเหตุผล แต่ที่สำคัญมาก อบต. ไม่มีเวลาในการดูแลชุมชนมากนัก เวลาส่วนใหญ่ใช้ไปกับการประชุม และกิจกรรมการปกครองเรื่องอื่นๆ

ต่อคำถามว่าปัจจุบันเกษตรกรต้องการให้ อบต. พัฒนาอะไรที่สำคัญให้กับเกษตรกรในสามเรื่องคือ สร้างงานในตำบล สนับสนุนการสร้างโรงสี หรือสร้างสหกรณ์ชุมชนเพื่อระบายสินค้าเกษตร จากผลการสำรวจ มีเกษตรกรประมาณ 50.6% มีความต้องการอันดับแรกที่ยากให้ อบต. ก่อตั้งสหกรณ์ของชุมชน เพื่อระบายสินค้าเกษตรเพื่อไม่ให้พ่อค้าคนกลางกดราคา และมี 36% ที่ต้องการให้ทาง อบต. สร้างงานเป็นอันดับแรก ส่วนโรงสีข้าวชุมชนมีคนเลือกต้องการอันดับแรกเพียง 14% เป็นที่น่าแปลกใจว่าเปอร์เซ็นต์ของเกษตรกรที่ต้องการสหกรณ์อันดับแรกมีน้อยกว่าที่คิด ทั้งที่ปัญหาราคาพืชผลตกต่ำเป็นเรื่องใหญ่ แต่ไม่มีเหตุผลมาอธิบายได้ อาจเป็นไปได้ที่พวกเขาคิดว่าถ้ามีงานในพื้นที่ จะช่วยให้การเป็นอยู่ดีขึ้น โดยจะปลูกข้าวนาปีไว้กินเองและขายบางส่วน แล้วทำงานในพื้นที่เพื่อหาเงินมาใช้จ่าย เพราะคนในกลุ่ม 50.6% มีคน 29.4% ที่ต้องการเป็นอันดับสองที่จะให้ อบต. สร้างงาน เมื่อถามถึงว่าถ้ามีสหกรณ์แล้วจะช่วยให้รายได้จากการทำเกษตรดีขึ้นไหม มี 48% ที่เชื่อว่าน่าจะดี การที่สหกรณ์ของรัฐไม่สามารถช่วยพวกเขาได้ อาจทำให้ความรู้สึกดังกล่าวยังฝังใจอยู่ แต่คนที่เคยเห็นตัวอย่างดีๆจาก TV ของหมู่บ้านอื่นที่ได้รับความสำเร็จจากการมีสหกรณ์ช่วยเหลือตนเอง ทำให้เชื่อว่าสหกรณ์ชุมชนจะดีกว่าสหกรณ์ของรัฐ

การจะก่อตั้งสหกรณ์ของชุมชนคงไม่ต้องใช้เงินมากเหมือนตั้งโรงสีข้าวชุมชน แต่อย่างไรก็ตาม ต้องมีงบประมาณมาก่อสร้างโรงเรือน และเจ้าหน้าที่มาวางแผนการตลาด และดำเนินการ ซึ่งก็ไม่ใช่เรื่องง่าย แต่ก่อนอื่นต้องมีหัวเรี่ยวหัวแรงมาผลักดันให้มีการจัดตั้งก่อน ซึ่งจากการสำรวจ 61% บอกว่าเกษตรกรไม่สามารถรวมตัวกันได้ ขณะที่ 58% บอกว่าขาดผู้นำซึ่งทั้งสองประเด็นเสริมซึ่งกันและกัน แต่ก็มีประมาณ 21% บอกว่าไม่มีเงินทุนในการก่อตั้ง ถ้านายก อบต. คิดว่าสหกรณ์ของชุมชนหรือของตำบลสามารถช่วยเกษตรกรได้ นายก อบต. ควรจะเป็นผู้นำได้ ดังนั้นปัญหาหลักคือเงินทุน และสถานที่ตั้งที่เหมาะสม แต่ความไม่พร้อมหลายอย่างของสถานการณ์ที่เป็นอยู่ปัจจุบัน การก่อตั้งสหกรณ์ชุมชนยังคงจะเป็นเรื่องห่างไกลความเป็นจริง

การใช้แรงงานในการเกษตร: ในการสำรวจนี้ไม่ได้ถามถึงอายุของเกษตรกร แต่ถามถึงจำนวนปีของการเป็นเกษตรกร ซึ่งอาจมีความสัมพันธ์กันพอสมควร กลุ่มคนส่วนใหญ่มีชีวิตเป็นเกษตรกรจะอยู่ระหว่าง ตั้งแต่ 10-35 ปี (รูป 27) มีเพียงหนึ่งรายที่ทำมาได้หนึ่งปี แต่ไม่มีข้อมูลว่าคนที่เข้ามาทำเกษตรใหม่เข้าที่หรือไม่ แต่สาเหตุน่าจะเป็นเพราะเขาไม่มีความรู้พอจะไปทำงานอย่างอื่น มีหนึ่งรายทำมานานสูงสุด 45 ปี ซึ่งน่าจะเป็นใกล้เกษียณมากแล้ว ซึ่งแสดงว่าโอกาสยังมีที่เกษตรกรรุ่น

ใหม่มาแทนที่คนที่กำลังจะเลิกทำถ้าระดับเศรษฐกิจ และการศึกษายังไม่พ้นจุดหักเห คนที่ทำเกษตรมาตั้งแต่ 30 ปีขึ้นไป น่าจะมีอายุอยู่ไม่ต่ำกว่า 50 ปี ซึ่งจะมีประมาณ 24%

รูปที่ 27. การกระจายตัวของอายุการทำเกษตรของเกษตรกรใน
ห้าหมู่บ้านของตำบลแม่โป่ง ปี 2550 (ค่าบนของแท่งเป็น upper limit ของแต่ละ
แท่งกราฟ แต่ไม่รวมค่าสูงสุด)

จากข้อมูลการสำรวจการปลูกข้าวในปี 2549 ซึ่งเก็บจากสิบหมู่บ้าน เมื่อนับจำนวนเกษตรกรในห้าหมู่บ้านเท่ากับการสำรวจในครั้งนี้นี้ มีเกษตรกร 48% ที่เช่าที่ทำนา ในการสำรวจครั้งนี้เกษตรกรทุกรายปลูกพืชไร่เป็นหลัก 92% พืชสวน 49% และ เลี้ยงสัตว์ 24% มี 19.3% ที่ทำพืชไร่และเลี้ยงสัตว์ แต่มี 10.2% ที่ทำสวนและเลี้ยงสัตว์ และเพียง 6.8% ที่ทำทั้งสามกิจกรรม สำหรับการเลี้ยงสัตว์ไม่มีรายละเอียดว่าปริมาณของสัตว์เลี้ยง ทำให้ไม่สามารถประเมินได้ว่าการเป็นอยู่ของครอบครัวพึ่งรายได้จากการเลี้ยงสัตว์ได้แค่มากน้อยแค่ไหน เช่นเดียวกับรายได้ที่มาจากทำสวน

ถึงแม้ว่าเทคโนโลยีจะได้ก้าวไปไกลมาก และการใช้เครื่องจักรกลในเกือบทุกระดับของระบบการทำงานในแต่ละชนิดของอุตสาหกรรมการผลิตได้กลายเป็นเรื่องธรรมดาในชีวิตมนุษย์ ในทางเกษตรกรรมก็เช่นเดียวกัน แต่ในประเทศไทย การใช้แรงงานคนจำนวนมากในทางเกษตรในพืชหลายชนิดยังคงเป็นสิ่งที่เห็นกันทั่วไป ในขณะที่ประเทศที่เจริญแล้วเขาใช้เครื่องจักรกับพืชเดียวกันกับที่เกษตรกรไทยปลูก การใช้แรงงานมากทำให้ค่าใช้จ่ายในการผลิตสูง การช่วยเหลือกันระหว่างครอบครัวก็ยังมีอยู่แต่มีจำนวนจำกัด ซึ่งปัจจัยนี้น่าจะเป็นตัวจำกัดตัวหนึ่งในการที่จะขยายพื้นที่ปลูกพืชไร่ จากคำถามที่ว่าต้องการเช่าที่ปลูกพืชไร่เพิ่มขึ้นหรือไม่ถ้ามี พบว่ามีเพียง 25% ต้องการเช่าที่เพิ่ม ซึ่งมีทั้งคนที่ปลูกพืชไร่อย่างเดียว หรือทำมากกว่าหนึ่งกิจกรรม เป็นที่น่าสังเกตว่าคนที่ต้องการเช่าที่เพิ่มส่วนใหญ่จะมีจำนวนปีการทำเกษตรมาต่ำกว่าหรือเท่ากับ 30 ปี โดยทั่วไปพื้นที่ทำเกษตรในทั้งห้าหมู่บ้านมีพื้นที่เพาะปลูกตั้งแต่ 1-14.75 ไร่ต่อครัวเรือน แต่เฉลี่ยแล้วมี 3.7 ไร่ สำหรับคนที่ไม่ต้องการทำเพิ่ม ให้เหตุผลว่า มีที่นาพอเพียงแล้ว (38%) หรือ ทำไม่ไหว แก่แล้ว (25%) มี 16% บอกค่าเช่าแพงหรือไม่มีเงินเช่าที่ เหตุผลอื่นๆคือไม่ได้กำไรหรือทำแล้วขาดทุน

ในการใช้แรงงาน 67% จะเป็นแรงงานแบบช่วยกัน หรือแลกเปลี่ยนในบางส่วนของแรงงานทั้งหมดที่ใช้ ที่เหลือต้องจ้าง คนที่มาช่วยกัน 43% จะเป็นคนกลุ่มเดิมและโดยทั่วไปจะมีญาติมาช่วยด้วย ซึ่งในหลายรายที่มีญาติมาช่วย จะมีตั้งแต่ 5-10 ครอบครัว ที่ไม่มีญาติมาช่วย มี 23% ที่เหลือไม่แน่นอน สาเหตุต้องจ้างคนบางส่วนหรือทั้งหมด เพราะหาคนช่วยยากซึ่งมีประมาณ 62% มี 22% ที่บอกว่าตัวเองไม่ได้ไปช่วยคนอื่นจึงไม่มีคนมาช่วย สาเหตุอื่นคือ มีงานที่ต้องทำมาก (หมายถึงมีพื้นที่ปลูกหลายไร่) ถ้าคนในครอบครัวช่วยกันเองคงทำไม่เสร็จในหนึ่งหรือสองวัน ปัญหาที่จะหาคนมาช่วยเหลือกัน

ค่อนข้างยากส่วนใหญ่ (77%) เนื่องมาจากความต้องการแรงงานพร้อมๆกัน โดยคนที่จะแลกเปลี่ยนกันมีจำกัด บางรายไม่ช่วยคนอื่นส่วนหนึ่งเพราะอายุมาก กอปรกับมีงานของตนเอง ในการจ้างส่วนใหญ่ (61%) จะจ้างเป็นแบบรายคน และมี 18% ที่จ้างเหมาซึ่งคนที่จ้างแบบหลังนี้มีประมาณ 21% ที่จ้างคนนอกหมู่บ้าน ส่วนใหญ่จะเป็นคนในหมู่บ้าน ในการช่วยเหลือกันและกันส่วนใหญ่จะไม่จำเพาะเจาะจงเป็นพืช เช่นครอบครัวที่หนึ่งช่วยเหลือการปลูกข้าวให้ครอบครัวที่สอง ครอบครัวหลังอาจช่วยปลูกถั่วเป็นการตอบแทน

การเปลี่ยนแปลงความคิด และการใช้เวลาว่าง: เกษตรกรในตำบลแม่โป่งต้องใช้ฟางข้าวในการปลูกหอมและกระเทียม ทำให้พวกเขาส่วนใหญ่ ต้องเก็บเกี่ยวข้าวนาปีด้วยแรงงานคน ต่อคำถามที่ว่าถ้าไม่มีการใช้ฟางเพื่อการปลูกหอมและกระเทียม จะเปลี่ยนไปใช้เครื่องจักรหรือไม่ พบว่า 69% จะเปลี่ยนไปใช้รถเกี่ยว เปรียบเทียบกับข้อมูลจริงปี 2549 ที่มี 20% ที่ใช้รถเกี่ยว สำหรับคนที่ยังไม่ยอมเปลี่ยน (31%) โดยส่วนใหญ่ (41%) จะเอาไปให้สัตว์กินซึ่งอาจจะเป็นสัตว์ของตัวเองหรือขายฟางให้ผู้อื่น มีประมาณ 15% กล่าวว่าใช้รถหนักๆทำให้ดินแน่นขึ้นทำให้เป็นผลเสียต่อพืชหน้าร้อน อีก 15% บอกเอาไปใช้ออย่างอื่น (ไม่ได้บ่งว่าใช้อะไร)

เมื่อถามถึงความต้องการในการปลูกพืชบำรุงดินในหน้าแล้งหลังเก็บเกี่ยวพืชที่สองแล้ว ประมาณ 82% บอกว่าสนใจ ที่เหลือไม่สนใจ (บางคนเคยทดลองปลูกมาแล้ว) โดยให้เหตุผลว่าเวลาเตรียมแปลงปลูกข้าวจะทำให้ไถลำบากเพราะคนไถเองโดยใช้รถไถเดินตาม และต้องเสียเงินค่าไถสำหรับปลูกพืชบำรุงดิน มีหนึ่งรายบอกไม่ได้ผลเพราะมีนกมากินเมล็ด (คาดว่าคงปลูกพืชตระกูลถั่ว) พืชอินเป็นพืชที่เหมาะสมในการเพิ่มปริมาณไนโตรเจนแก่ดิน แต่ปัญหาคือการเพิ่มค่าใช้จ่ายตามที่เกษตรกรอ้างถึง โดยที่ไม่ได้เห็นผลตอบแทนเป็นเงินจริงๆ ดังนั้นจึงเป็นเรื่องยากที่จะนำระบบนี้มาใช้

ต่อคำถามถึงการเสี่ยงที่จะเปลี่ยนไปปลูกพืชอื่น (ไม่รวมพืชยืนต้น) 52.3% บอกว่าไม่กล้าเปลี่ยนเพราะไม่ทราบเรื่องการตลาดของพืช 24.4% อ้างเรื่องราคา และ 7% อ้างว่าไม่รู้ว่าการตลาดต้องการผลผลิตเท่าไร ซึ่งทั้งหมดก็เกี่ยวกับการตลาด ที่สำคัญปลูกแล้วไม่รู้ใครจะมารับซื้อ เกษตรกรคุ้นเคยกับมีพ่อค้าคนกลาง ตัวเองไม่มีรถขนส่งจึงกลัวขายไม่ได้ โดยเฉพาะในช่วงการเริ่มต้นที่อาจมีคนไม่กี่รายปลูก สำหรับกลุ่มคนที่เหลือบอกว่าไม่รู้วิธีการปลูก และดูแลพืช ดังนั้นการจะให้เกษตรกรเปลี่ยนไปปลูกพืชอื่นคงต้องมีตัวอย่างเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จมาก่อน ที่สำคัญคือเกษตรกรควรต้องศึกษาหาความรู้และได้รับข้อมูลอย่างใกล้ชิดเกี่ยวกับการตลาด เพื่อช่วยให้เขาตัดสินใจดีขึ้น การได้รับคำแนะนำเล็กๆน้อยๆ อย่างเดียวจากหน่วยงานของรัฐคงไม่สร้างความเชื่อมั่นได้มาก

หลังจากการเก็บเกี่ยวพืชที่สอง (กระเทียม หอมแดง หรือ ข้าวนาปี) เกษตรกรจะมีเวลาว่างที่จะทำกิจกรรมอื่นประมาณ 2-3 เดือน ก่อนจะเริ่มปลูกข้าวนาปี และอย่างน้อย 3 เดือนก่อนทำการเก็บเกี่ยวข้าวนาปี เกษตรกรประมาณ 25% บอกว่าดูแลสวน ที่เหลือทำกิจกรรมต่างๆหลากหลายดังแสดงในตาราง 1 คาดว่าหลายคนที่ไม่ทำงานรับจ้างที่ต้องทำงานตลอดวัน หรือเป็นเวลาหลายวัน จะมีงานหลายอย่างทำ ซึ่งอาจมีรายได้หรือไม่ก็ได้ ตัวเลขที่แสดงจึงเป็นค่าประมาณ จะเห็นว่าส่วนใหญ่จะมีกิจกรรมคล้ายคลึงกันทั้งสองช่วง นอกจากนั้นมีคนไม่ต่ำกว่า 10% ที่ทำงานที่ไม่ได้รับเงินโดยตรง ชนิดของงานที่มีเปอร์เซ็นต์สูงสุด (24.6%) ในแต่ละช่วงได้แก่การรับจ้างทั่วไปที่มีในหมู่บ้านหรือหมู่บ้านใกล้เคียง ในหน้าแล้งมีเกษตรกรเกือบ 20% ที่ปลูกแตงกวาและผักอื่นๆ ส่วนหน้าฝนมี 12.3% คนที่ไปทำงานนอกหมู่บ้านที่ไกลออกไปซึ่งมีประมาณ 5% จะเป็นงานก่อสร้าง โรงงานอุตสาหกรรม หรือโรงงานไม้ จากตาราง 8 พอสรุปได้ว่าจำนวนครัวเรือนของเกษตรกรประมาณ 70% ทำงานเสริมรายได้ในช่วงฤดูแล้ง ส่วนในช่วงฤดูฝนมีครัวเรือนเกษตรกรประมาณ 79%

ตารางที่ 8. เปอร์เซนต์ของเกษตรกรในหมู่บ้านที่ใช้เวลาว่างทำกิจกรรมต่างๆหลังเก็บเกี่ยวพืชที่สอง และในฤดูนาปี

กิจกรรม	หน้าแล้ง	ช่วงว่างในฤดูนาปี
ค้าขาย	8.2	10.5
รับจ้างทั่วไป	24.6	24.6
รับจ้างทำกระดาดสา	1.6	3.5
ปลูกแตงกวาหรือผักอื่นๆ	19.7	12.3
เตรียมแปลงปลูกกล้าข้าว และเมล็ดพันธุ์ เช่น กระเทียม หรือปลูกถั่วแระ และทำงานของ		
ตัวเอง	13.1	5.3
เลี้ยงหลาน	3.3	3.5
ทำงานโรงงาน	4.9	4.7
ก่อสร้าง	8.2	8.8
รับซื้อข้าวส่งโรงสี	1.6	1.8
ไม่ทำอะไร หรืออาจทำงานบ้านเล็กๆน้อยๆ	8.2	3.5
หาของป่า	3.3	5.3
ขับรถส่งดิน	1.6	1.8
แกะสลัก	1.6	5.3
ทำงานในบ้านซึ่งเป็นอุตสาหกรรมครัวเรือน-		
เย็บผ้าส่งโรงงาน	-	5.3
เลี้ยงสัตว์	-	1.8
ดูแลนาข้าว	-	1.8

การมีส่วนร่วมกิจกรรมในหมู่บ้าน: เพื่อศึกษาว่าชีวิตเกษตรกรที่ต้องทำมาหากินด้วยความลำบาก ทำงานหนัก แต่ผลที่ได้รับกลับไม่แน่นอน ชีวิตของเกษตรกรมีความเสี่ยงสูงจากภัยธรรมชาติ และราคาพืชผลที่ต่ำ ที่ทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดีขึ้น แล้วพวกเขาจะยังมีเวลากับการทำบุญ และปฏิบัติกิจกรรมตามประเพณีอันดีเหมือนเดิมหรือไม่ และเกษตรกรได้แก้ปัญหาได้อย่างไร

เมื่อถามถึงการไปทำบุญประเพณีต่างๆซึ่งมีมากกว่าสิบชนิด (ไม่รวมวันทางศาสนา) เช่นประเพณีข้าวล้นบาตร หรือประเพณีฝังไฟพระเจ้า มี 82% บอกว่าไปบ่อย โดยส่วนมากจะไปทั้งสองคน (74%) และประมาณ 20% ที่ภรรยาไปคนเดียว มีคนเพียง 2.1% ที่ไม่ค่อยได้ไป ดูเหมือนว่าทางสำนักงาน อบต. ได้พยายามฟื้นฟูประเพณีเก่าๆให้กลับคืนมา (นายก อบต. ก็เป็นคนที่เคยได้ศึกษาประเพณีของตำบลนี้มาแล้ว) จึงได้พยายามเชิญชวนให้ลูกบ้านไปร่วมด้วย สำหรับการทำบุญวันสำคัญทางศาสนา 49% บอกว่าไปบ่อย และมี 14% ที่ไปน้อย สำหรับงานทำบุญอื่นๆ เช่นงานขึ้นบ้านใหม่ งานบวช 73% บอกว่าไปร่วมบ่อย และมีเพียง 4.3% ที่ไม่ค่อยได้ไป แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรเห็นความสำคัญทางศาสนาน้อยกว่างานทำบุญอย่างอื่น ซึ่งไม่สามารถหาสาเหตุได้ อาจจะไม่มีเวลา อย่างไรก็ตามโดยรวมแล้วคนส่วนใหญ่ในหมู่บ้านยังไม่ลืม

ประเพณีต่างๆ ถ้าทาง อบต. จะศึกษาและเลือกประเพณีที่น่าสนใจมาสักหนึ่งอย่างที่คิดว่าจะมีคนอยากรู้ อยากเห็น แล้วจัดเป็นงานใหญ่เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว ก็น่าจะเป็นประโยชน์กับเศรษฐกิจของชุมชน

ในแต่ละหมู่บ้านจะมีการรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือกันและกัน เช่นกลุ่มกองทุนปุย หรือกลุ่มเกษตรกรโดยรวม กลุ่มทำน้ำดื่ม และกลุ่มผู้สูงอายุ เป็นต้น มีบางคนไม่ได้รวมกลุ่ม (3.2%) ต่อคำถามว่าการรวมกับกลุ่มต่างๆ ช่วยทำอะไรดีขึ้นหรือไม่ (หมายถึงดีต่อครอบครัว และชุมชนโดยรวม) 52.6% บอกว่าดีขึ้น โดยหลายคนสรุปว่ามันทำให้เกิดความสามัคคีกัน นอกจากนั้นก็มีบางกลุ่มสามารถเพิ่มรายได้ให้เกษตรกรด้วย และประมาณ 32% บอกว่าไม่ค่อยช่วยอะไรมาก ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าอยู่ในกลุ่มที่ยังไม่มีกิจกรรมใหญ่พอที่จะหารายได้ เช่นกลุ่มทำปุ๋ยชีวภาพ กลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์ ซึ่งมีสมาชิกน้อย ดังนั้นยังมีความอีกมากที่ยังไม่เห็นความสำคัญหรือประโยชน์จากการจัดตั้งกลุ่ม จึงจำเป็นที่ชุมชนจะต้องหาผู้นำที่พร้อมที่จะพัฒนากลุ่มเพื่อให้คนส่วนใหญ่ได้ประโยชน์ ซึ่งการมีประโยชน์ร่วมกันย่อมจะเป็นการสร้างสามัคคีให้เข้มแข็งขึ้น ความสามัคคีที่มาจากกิจกรรมทางศาสนาของประเพณีต่างๆ อาจไม่เพียงพอที่จะสร้างชุมชนให้เข้มแข็งขึ้น เพราะมันไม่มีผลประโยชน์เป็นปัจจัยกระตุ้น แต่มันก็เป็นพื้นฐานของการนำไปสู่ในทางที่ดี

ถึงแม้ว่ามีเกษตรกรเพียง 14% ที่บอกตรงๆ ว่าอยากให้ทาง อบต. ช่วยเหลือเรื่องเกี่ยวกับเกษตร แต่อาจมีคนมากกว่านั้นที่ไม่บอกชัดเจน โดยคนเหล่านั้นรวมอยู่ใน 51% ที่บอกว่าหวังให้ อบต. พัฒนาหมู่บ้าน หลังจากที่ได้ใช้งบประมาณส่วนใหญ่ไปกับการสร้างถนน ประปา และไฟฟ้า ปัญหาสำคัญที่ยังรอคอยให้ อบต. แก้ไขคือการช่วยเหลือเกษตรกร ซึ่งอาจไม่ใช่จำกัดแค่ภายในหมู่บ้าน แต่อาจเกี่ยวโยงถึงระดับตำบล หรืออำเภอ อบต. คงต้องวางแผนกับนายอำเภอ หรือรวมถึงทางจังหวัด เพื่อให้เกษตรกรซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ถ้าแก้ไขไม่ได้การมี อบต. ก็จะเป็นภาระของประเทศ มากกว่าเป็นผลดีเพราะรัฐต้องทุ่มเงินมากมายเพื่อจ้างบุคลากรใน อบต. ทั้งประเทศ ซึ่งยังไม่รวมงบประมาณที่ใช้ในการสร้างสำนักงานซึ่งจะขยายตัวกับตำแหน่งใหม่ๆ ที่เพิ่มขึ้น อบต. เป็นหน่วยงานที่ใกล้ชิดประชาชนที่รู้ปัญหาของประชาชน และมีโอกาสที่จะต่อสู้ให้งบประมาณมาแก้ปัญหาต่างๆ อย่างไรก็ตามคงต้องใช้เวลาอีกนานกว่าที่การพัฒนาโครงสร้างของ อบต. ให้ดีขึ้น และคุณภาพของบุคลากรของหน่วยงานให้อยู่ในระดับใช้การได้ดีกว่าปัจจุบัน โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ทางเกษตรต้องทำงานอย่างใกล้ชิดกับเกษตรกรและบริการที่ไม่เหมือนลักษณะที่เคยเป็นมา การมี อบต. อาจจะช่วยในการทำให้ชาวบ้านจะยังรักษาประเพณีต่างๆ ของหมู่บ้านไว้ได้นานถึงลูกหลาน ถ้าผู้นำ อบต. จะเป็นผู้นำที่ดีในการจัดงานพิธีเหล่านั้นเมื่อถึงเวลา แต่ที่สำคัญคือจะต้องช่วยเหลือประชาชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ปัญหาต่างๆ ก็จะลดลงหรือมีโอกาสเกิดขึ้นน้อย

สรุปผลการศึกษา

ก่อนจะมี อบต. เกษตรกร 14.3% คาดหวังว่า อบต. จะให้ความช่วยเหลือทางด้านเกษตร สร้างถนน ประปา 8.8% และพัฒนาทั่วไป 51.6% แต่หลังจากก่อตั้ง อบต. ทำได้แค่แจกสารกำจัดศัตรูพืชซึ่งก็มีเพียง 2.2% ที่ได้รับ และมี 69.7% ที่เห็นผลงานของ อบต. ที่ได้ทำคือการสร้างถนน ประปา ทางระบายน้ำและไฟฟ้า มีปัจจัยสองอย่างที่เกษตรกรส่วนใหญ่ต้องการให้ อบต. ช่วยเหลือคือการสร้างสหกรณ์ (50.6%) และงานในชุมชน (36%) ในการใช้แรงงานเกษตรกร 67% ใช้วิธีการแลกเปลี่ยนกันบางส่วนซึ่งส่วนมากก็จะเป็นกลุ่มเดิมหรือเป็นญาติกันซึ่งจะมี 59% ที่มีไม่เกินห้าครัวเรือนในหมู่บ้านเดียวกัน แต่เนื่องจากการแย่งแรงงานที่จะมาช่วยกัน หลายคนจำเป็นต้องจ้าง ในการใช้เวลาว่างในหน้าแล้งและหลังดำนา (ข้าวนาปี) ประมาณ 24-26% จะดูแลสวน ที่เหลือจะทำงานแบบต่างๆ ที่สำคัญ คือรับงานทั่วไป (25%) ปลูกแตงกวา หรือผักอื่นๆ (12-13%) งานในโรงงานและ งานก่อสร้างนอกหมู่บ้าน (13-14%) โดยภาพรวมในช่วงฤดูแล้ง ครัวเรือนของเกษตรกรประมาณ 70% ทำงานหารายได้เสริม ส่วนในช่วงฤดูฝนมีครัวเรือนประมาณ 79% สำหรับการ

เปลี่ยนไปปลูกพืชชนิดใหม่เกษตรกรส่วนมากไม่กล้าเปลี่ยนเพราะไม่รู้ว่าจะตลาดจะเป็นอย่างไร และราคาจะดีหรือไม่ การเปลี่ยนพฤติกรรมการเก็บเกี่ยวข้าวนาปีมีความสัมพันธ์กับความต้องการฟางข้าวสำหรับพืชที่สอง

ในเรื่องการร่วมทำกิจกรรม ประชาชนส่วนมากจะไปร่วมทำบุญบอยครั้งในงานประเพณีของหมู่บ้าน (82%) โดยจะไปทั้งสามีและภรรยาเป็นส่วนใหญ่ (74%) งานทำบุญที่จัดขึ้นเพื่อคนในบ้าน (73%) เช่นงานบวช หรืองานขึ้นบ้านใหม่ สำหรับการไปทำบุญวันสำคัญทางศาสนาคนที่ไปบอยจะน้อยที่สุด (49%) นอกจากนั้นคนส่วนใหญ่ก็มักจะการไปร่วมประชุมของงานกลุ่มต่างๆ แสดงให้เห็นว่าคนมีความสามัคคีกันดี และยังรักษาประเพณีของหมู่บ้านได้ดี แต่ความสามัคคีดังกล่าวยังไม่มากพอที่จะสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนพอในการรวมตัวเพื่อแก้ปัญหาทางเกษตร

ภาคผนวก: แบบสอบถามที่ใช้ในการศึกษา เกษตรกรในหมู่บ้านตำบล แม่โป่ง อ. ดอยสะเก็ด

ชื่อ _____ หมู่ที่ _____ สสำรวจ 2549

Note: แรงงานที่ทำงานทางเกษตรหมายถึงเกษตรกร หรือคนที่ไม่ทำเกษตรแต่รับจ้างทางเกษตร

ถ้าเป็นกลุ่มที่ใช้แรงงานอย่างเดียวหรืออย่างอื่นให้ตามเฉพาะข้อ 1 ถึง 7 และ ส่วนที่ III เท่านั้น

อาชีพ (ถ้าทำเกษตรให้กาเกษตรที่เดียว) ☐ เกษตรกร

☐ อาชีพอื่นที่ไม่รับจ้าง _____

☐ รับจ้าง ☐ งานเกษตร ☐ งานอื่นด้วยถ้ามี

1. เป็นกรรมการในกลุ่มต่างในหมู่บ้านหรือไม่ ☐ ไม่เป็น ☐ เป็น
2. การมี อบต. ทราบหรือไม่ว่า อบต. จะทำหน้าที่อะไรบ้าง ? ☐ ทราบ ☐ พอรู้บ้าง
3. เมื่อทราบว่า อบต. ทำหน้าที่อะไร ตอนแรกๆคาดหวังอะไรมากที่สุดจาก อบต. _____
4. หลังจากมี อบต. มา 5-6 ปี คิดว่า อบต. ทำอะไรดีๆ ให้หมู่บ้านบ้าง

1) _____ 2) _____ 3) _____

7. ไปลงเสียงในการเลือกตั้งส่วนจังหวัดหรือท้องถิ่น หรือไม่ ☐ ไปทุกครั้ง ☐ ไปบางครั้ง ☐ ไม่เคยไป

=====

8. ถ้าเป็นเกษตรกร ทำมา _____ ปี (เลือกได้มากกว่าหนึ่ง) ☐ ทำพืชไร่ ☐ ทำสวน ☐ เลี้ยงสัตว์
9. มีรถไถเดินตามหรือไม่ ☐ มี ☐ ไม่มี
10. ตอนนี้อยากให้ อบต. ช่วยในการเกษตรอย่างไรบ้าง (เรียงความสำคัญ 1 สำคัญสุด) ☐ สร้างงานในหมู่บ้าน หรือ ในตำบล ☐ สนับสนุนการสร้างโรงสีชุมชน ☐ สร้างสหกรณ์ชุมชนเพื่อระบายสินค้าเกษตรในตำบล ☐ (อื่นๆ) _____
11. ปัญหาหลักในการตั้งสหกรณ์ในหมู่บ้านคืออะไร (เขียนเลขแสดงลำดับสำคัญ) ☐ ขาดผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง ☐ ไม่สามารถรวมตัวกันได้ ☐ (อื่นๆ) _____
12. คิดว่าถ้ามีสหกรณ์ในหมู่บ้านเหมือนบางแห่งที่เขาทำ จะช่วยทำให้การเป็นอยู่ดีขึ้น ☐ ดีขึ้น ☐ เหมือนเดิม ☐ ไม่แน่ใจ
13. ถ้ามีที่ให้เช่าปลูกพืชไร่เพิ่มขึ้นจะเช่าไหม ☐ เช่า ☐ ไม่เช่า: เพราะอะไร ? _____

II: การใช้แรงงานทางเกษตร

14. ในการทำเกษตร เกษตรกรจะใช้วิธีไหนเป็นส่วนมาก ☐ จ้างทั้งหมด ☐ ช่วยกันหรือแลกเปลี่ยนบางครั้ง
15. ถ้ามีการช่วยกัน คนที่มาช่วย (เอามือ) จะเหมือนกันเกือบทุกปี ☐ ส่วนมากจะเป็นคนเดิม และเป็นญาติ ☐ ไม่ใชญาติ ☐ ไม่แน่นอน
16. ปัญหาหลักที่ไม่สามารถหาคนมาช่วยหรือหาได้น้อยคือ ☐ มีคนให้น้อย ☐ มีความต้องการแรงงานพร้อมๆกัน ☐ (อื่นๆ) _____
17. ถ้าต้องจ้างแรงงานในบางขั้นตอนในการทำไร่อยากจ้างแบบไหน ☐ แบบเหมา ☐ แบบจ้างเป็นรายคน ☐ แบบช่วยกัน

18. เวลาในการจ้างเหมา ส่วนใหญ่คนรับจ้างจะมาจาก ☐ คนในหมู่บ้าน ☐ คนนอกหมู่บ้าน
21. ถ้าต้องจ้างแรงงานทั้งหมด บางคน ☐ ก็เป็นญาติ ☐ ไม่ใช่ญาติ ☐ ทั้งสอง
22. แรงงานแลกเปลี่ยนจะจำกัดเฉพาะพืชชนิดเดียวกันเท่านั้น (เช่น จะไม่แลกเปลี่ยนระหว่าง หอมแดง กับ กระเทียม) ☐ ใช่ ☐ ไม่ใช่
23. มีญาติที่ทำเกษตรในหมู่บ้านเดียวกันที่จะมาช่วยกัน ประมาณ ☐ น้อยกว่า 5 ครั้งเรือน ☐ 5-10 ☐ มากกว่า 10 ครั้งเรือน
24. ถ้าในหมู่บ้านไม่ปลูกหอม หรือกระเทียม หรือไม่เอาฟางไปขาย เราจะเปลี่ยนวิธีการเกี่ยวข้าวไปใช้เครื่องเกี่ยวใหญ่หรือไม่ ☐ เปลี่ยน ☐ ไม่เปลี่ยน. เพราะอะไร? _____
25. มีอะไรบ้างที่จะทำให้เราไม่กล้าที่จะปลูกพืชชนิดใหม่ (ไม่รวมพืชยืนต้น) (1. เรื่องตลาด, 2. ราคา, 3. ปริมาณความต้องการของคน, 4. ความรู้ในการปลูกและดูแล, 5. อื่นๆ (เขียนเลข เรียงลำดับความสำคัญ) _____
26. สนใจในการปลูกพืชบำรุงดินหรือไม่หลังเก็บพืชที่สอง ☐ สนใจ ☐ ไม่สนใจ: เพราะอะไร? มีข้อขัดข้องอะไรบ้าง? _____
27. หลังเก็บเกี่ยวพืชที่สอง (หน้าแล้ง) แล้วใช้เวลาทำอะไรบ้าง (เลือกได้มากกว่าหนึ่ง) ☐ ดูแลสวน ☐ รับจ้างทำงานนอกหมู่บ้าน ☐ (อื่นๆ) _____
- ถ้าเป็นงานนอกหมู่บ้าน ส่วนใหญ่จะเป็นงานประเภทใดบ้าง (อาจทำมากกว่าหนึ่ง) _____
28. ในช่วงขวานปี หลังปลูกข้าวเสร็จมีเวลาเหลือมาก ท่านใช้เวลาทำอะไรบ้าง (นอกเหนือจากไปใส่ปุ๋ยข้าวหรือกำจัดหญ้าในนา (เลือกได้มากกว่าหนึ่ง) ☐ ดูแลสวน ☐ รับจ้างทำงานนอกหมู่บ้าน ☐ (อื่นๆ) _____
- ถ้าเป็นงานนอกหมู่บ้าน ส่วนใหญ่จะเป็นงานประเภทใดบ้าง (อาจทำมากกว่าหนึ่ง) _____

III: การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของหมู่บ้าน (จะเป็นสามี หรือภรรยาก็ได้)

1. ไปทำบุญประเพณีต่างๆ (ไม่รวม งานบวช งานขึ้นบ้านใหม่) ในปีก่อนในหมู่บ้าน ☐ บ่อย ☐ พอประมาณ ☐ ไปน้อยครั้ง:- ถ้าไปคนที่ไปคือ ☐ สามี ☐ ภรรยา ☐ ทั้งสองคน
2. ไปงานทำบุญอื่นๆ (เช่นงานบวช งานขึ้นบ้านใหม่) ในปีก่อนในหมู่บ้าน ☐ บ่อย ☐ พอประมาณ ☐ ไปน้อยครั้ง
3. ไปทำบุญในวันสำคัญทางศาสนาที่วัด (ไม่รวมวันประเพณีของหมู่บ้าน) ในปีก่อนในหมู่บ้าน ☐ บ่อย ☐ พอประมาณ ☐ ไปน้อยครั้ง
4. การมีกลุ่มต่างๆในหมู่บ้านได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆเพิ่มขึ้นหรือไม่ (เช่นการประชุมของกลุ่ม, การช่วยกันทำสาธารณะประโยชน์) ☐ บ่อย ☐ พอประมาณ ☐ ไปน้อยครั้ง
5. การมีกลุ่มต่างๆในหมู่บ้านทำให้อะไรดีขึ้นไหม ☐ ดีขึ้น เช่น _____ (เช่นมีรายจากบางกลุ่ม) ☐ ไม่ค่อยช่วยอะไรมาก ☐ ไม่ดีขึ้น
6. หลังจากมี อบต.. กิจกรรมทางประเพณีต่างๆเพิ่มขึ้นหรือไม่ ☐ เพิ่มขึ้น ☐ เหมือนเดิม